

VIII.

H. N. CLAUSEN OM DET TEOLOGISKE STUDIUM 1845.

Ved **Bjørn Kornerup.**

Den 25. April 1845 havde H. N. Clausen efter 24 Aars uafbrudt Embedsvirksomhed gennem Universitets- og Skoledirektionen indhentet Tilladelse til at foretage en længere Rejse til Udlandet. Han blev borte i henved et Aar og havde navnlig rigt Udbytte af Opholdet i Rom og i det protestantiske Tyskland¹. For en Mand som Clausen, der paa saa mange Maader havde Indflydelse paa det offentlige Liv og ikke mindst paa Universitetets indre og ydre Forhold, kunde der dog være noget betænkeligt ved i saa langt et Tidsrum at være fraværende fra Hjemmet.

Det nedenfor gengivne Brev viser, at der især var een Sag, der laa ham meget paa Sinde, og hvis Afgørelse han nødigt vilde imødesee, medens han var borte. Den angik Besættelsen af et Professorat i det teologiske Fakultet. Den 22. Juni 1845 var hans nære Ven og samstemte Kollega, Professor *M. H. Hohlenberg* afgaaet ved Døden, og en Vakance saaledes opstaaet i Fakultetet. Ganske vist havde Universitetsdirektionen allerede den 30. Maj bemyndiget Professoren i østerlandske Sprog *C. Hermansen* (1806—82) til ikke blot under Hohlenbergs Sygdom at deltage i Eksaminationen ved teologisk Embedseksamen i Juli 1845, men eventuelt ogsaa senere, om det blev paakrævet, til at

¹) H. N. Clausen, Optegnelser om mit Levned og min Tids Historie, 1877, S. 300. Kh. Saml. 6. R. VI, 141—52.

holde Forelæsninger over det gamle Testamente¹. Hohlenbergs ikke længe efter paafølgende Død gjorde det nu nødvendigt at optage Drøftelser om, hvem der for Fremtiden skulde være hans Efterfølger.

Da Clausen allerede den 14. Juli skulde rejse, vilde han normalt ikke faa Lejlighed til at deltage i de kommende Forhandlinger. Han fandt det da rigtigst forinden sin Afrejse at lægge sine Tanker om denne Sag frem i et privat Brev² til et af de mest indflydelsesrige Medlemmer af Universitetsdirektionen, Etatsraad, siden Konferensraad, *Jens Olaus Hansen* (1795—1854), en dygtig Administrator, men iøvrigt noget omstridt som Personlighed³. Clausens Brev er af ikke ringe Interesse ikke blot af Hensyn til det foreliggende konkrete Tilfælde, men ogsaa fordi han heri udførligt udvikler sit Syn paa det teologiske Studium, navnlig som det havde udviklet sig ved Københavns Universitet. Med stor Kraft bryder han en Lanse for den filologisk-historiske Forskning og med tydelig Spot afviser han Tilbøjeligheden til i dennes Sted at lade sig nøje med den højere spekulative Anskuelsesform, som nu var ved at blive Tidens Afgud⁴.

Iøvrigt kan bemærkes, at den af Clausen foreslaaede Udvej: indtil videre at lade Hohlenbergs Embede besørge ved Konstitution, blev billiget af Direktionen. Først den 4. Marts 1848 blev det ledige Embede besat med den ovennævnte C. Hermansen⁵, men før man var naaet saa

¹) Universitets- og Skoledirektionen, Forestillinger Nr. 2657; jvfr. Kopibog for Universitetet og Skolerne OO Nr. 2012—14. Bemyndigelsen til at deltage i Eksaminationen ved teologisk Embedseksamen fornyedes ved kgl. Resolution af 3. April 1846 (Forestillinger Nr. 2758).

²) Brevet findes i Universitets- og Skoledirektionens Arkiv, VII, Diverse, I, Sager ordnede alfabetsk efter Personnavne.

³) Jvfr. f. Eks. C. F. Wegeners nedsættende Udtalelser i Danske Magazin 7. R. I, 238, 247f., 266, 271, 275, 276, 288f.

⁴) Hermed kan jævnføres Udtalelser i H. N. Clausen, *Det evangeliske Kirkelivs Nutid og Fremtid*, 2. Udg., 1878, S. 110ff., 139ff., og især 256ff.

⁵) Kh. Saml. 6. R. VI, 129—30.

vidt, var der rigtignok kommet en Række nye Momenter til, hvorom der er berettet i en anden Sammenhæng¹.

Høivelbaarne Hr. Etatsraad Hansen,
 Ridder af Dbg., Dannebrogsmænd!

Jeg kan ikke tiltræde en Reise, der i længere Tid fjerner mig fra Fædrelandet, uden at dvæle ved Tanken om den Forhandling, som sandsynligen vil indtræde under min Fraværelse om Besættelsen af den ledigblevne Plads i det theol. Facultet. Sagen er i sig selv saa vigtig, og den berører mig og mine kjæreste Interesser saa nær, at jeg ikke kan ansee en Undskyldning fornøden, naar jeg vover at gjøre Regning paa Deres Høivelbaarenheds Opmærksomhed for de efterstaaende Linier, som jeg ved min Bortgang finder Trang til at efterlade mellem Deres Hænder.

Efter den Retning, som i den seneste Tid synes mere og mere at blive den herskende i Videnskaben, og ikke mindst i den theologiske, kan jeg ikke finde det usandsynligt, at Mænd ville ansee sig qualificerede til den ledige Plads, *uden* at have gjort det Gl. Testament til Gjenstand for særligt, philologisk og kritisk Studium, — og heller ikke finde det umuligt, at en saadan Betragtningssmaaade kan finde Medhold fra en eller anden Side. Den *Sandhed*, at ethvert historiskt Stof er en død Masse, der først maa aandelig oplives og organiseres for at erholde aandelig oplivende og udviklende Kraft, og at saaledes ogsaa de philologiske og historisk-kritiske Discipliner i Theologien blive uden opvækkende og befrugtende Indflydelse, hvor Behandlingen ikke, gennem linguistiske Former, annalistiske Data, kritiske Momenter, fører tilbage til aandelige Udgangspunkter og fremad til aandelige Resultater, — er efterhaanden umærkeligt paa Vei til at slaae over i den *Usandhed*: at speculativ Evne skulde, ved sine rene Kategorier, sine dialektiske Constructioner, sin divinatoriske Kritik,

¹) Kh. Saml. 6. R. VI, 113—30.

kunne gjøre det grundige Studium, den møisommelige Analyse af Enkeltheder noget saa nær overflødig, i det Mindste skulde kunne mere end rigeligt erstatte Omfanget og Sikkerheden af en større Kundskab. I Speculationens Fædreland turde denne Anskuelse, med sin Overvurdering af det speculative, sin Undervurdering af det historiske Element, allerede have gennemgaaet sit Culminationspunkt; hos os er det neppe naaet endnu. Og jeg kan saaledes meget vel forestille mig den Betragtning at gjøre sig gjældende: at den hebraiske Sprogkundskab, som Betingelse for det Gl. Testamentes Fortolkning og dets theologisk-kirkelige Anvendelse, dog indtager en meget underordnet Plads i Systemet af de theologiske Discipliner, at, hvad det gjælder om for de studerende Theologer, ikke er Evne til at kunne deeltage i den videnskabelige Fortolkning og Kritik af det Gl. T., men derimod Orientering i det aandelige Forhold, hvori denne Deel af den hellige Skrift staaer, paa den ene Side, til det Nye Testament, paa den anden Side til de øvrige Religioner i den gamle Verden, og at følgelig det theologiske Katheder vil være vel forsynet, naar det erholder en Mand, som i alt Fald vil vide at forskaaffe sig den nødvendigeste Kundskab til Sproget og den almindelige Udsigt over de kritiske Undersøgelser, saa at han, fra denne Side, vil kunne upaaklageligt røgte sit Kald, og som ved sin speculative Genialitet vil være fortrinlig skikket til at føre den studerende Ungdom ind i Middelpunktet af den hebraiske Oldtids Ideekreds, til ogsaa her at oplade Aandeverdenens Mysterier ved det rene Begrebs Hovednøgle, og saaledes fremme den aandelige Udvikling, ved at meddele den aandelige Kjerne i dens Reenhed.

Det er, som jeg mener, Hovedpunktet, og et Punkt af stor og omfattende Indflydelse, der her er angivet: hvorledes Videnskaben, Universitetet, den studerende Ungdom vil være tjent med, at en *Philosopheren over det Gl. Testament træder i Stedet for Fortolkning af samme*, ligesom en

Kirkehistoriens Philosophie i Stedet for Kirkehistoriens selv, o. s. v.

Vistnok er der en *ganske væsentlig Forskjel* imellem den *philologiske Professor i de Semitiske Sprog*, og den *theologiske for det Gl. Test.* Den hebraiske Litteratur indtager i sig selv en underordnet Plads ved Siden af den arabiske. For den *semitiske Philolog* vil saaledes det Arabiske afgive det rigeste Stof for Studium og litterair Virken; det Gl. Testament vil for ham alene være et Sprogmonument, der repræsenterer en enkelt Green af den Semitiske Sprogstamme og Litteratur, og saaledes alene eller fornemmelig blive betragtet fra den sproglige og den kritiske Side; — hvorimod det Gl. Testament bliver Middelpunktet for den *theologiske Orientalist*, i Egenskab af Religionsdocument, i sit Forhold altsaa til andre hellige Bøger fra Oldtiden og til det Nye Testament. Indholdet, efter sin religiøse og didaktiske Eiendommelighed, bliver her Hovedsagen; det philologiske og det historiske Moment træder tilbage, og Kundskaben til de beslægtede Sprog, det arabiske og det syriske, kan ikke fordres i nogen betydelig Grad. *Men*, hvor bestemt end denne Forskjellighed indvirker paa Studiets og Virksomhedens hele Retning og Omfang, vilde det dog være *Forrykkelse af det sande Standpunkt*, dersom det mis-kjendtes, at den philologisk-historiske Forskole, den philologisk-historiske Interesse, den philologisk-historiske Dygtighed hører hen til *begge Lærerposter*, saa vist som det er Sprogforstaaen og Sprogfortolken, hvorpaa begge gaae ud. Den orientalistiske Theolog har det naturlige Kald — og bør betragte dette som sin Hovedopgave — at være *det Gl. Testaments Fortolker*, og til alle Tider har det været Fortolkningsdygtighedens Grav, naar man har meent at kunne anvisen nogen anden Vei til den, end gennem Sprogstudium, at kunne i Aandens Gaver finde Vederlag for den philologiske Viden.

Hvad her er bemærket, erholder uden Tvivl forøget Vægt, naar hensees til *de særegne Vilkaar ved vort Univer-*

sitet. De tyske Universiteter kunne betragtes som tilsammen udgjørende en Heelhed; hvor en eller anden Mangel finder Sted ved et enkelt Universitet, tilbyder Erstatningen sig let ved et andet. Den videnskabelige Litteratur faaer sin Afslutning ved de Bidrag, der fra Videnskabens forskjellige Hjemsteder supplere hverandre; og paa lige Maade er det almindeligt, at de Studerende dele de akademiske Aar imellem flere Universiteter, efter det Udbytte, de paa forskjellige Steder vente sig for de forskjellige Dele af deres Studium. Anderledes ere Vilkaarene, hvor den rene Videnskab kun har eet Hovedsæde, og hvor den studerende Ungdom er henviist til at afslutte den akademiske Dannelsen paa samme Sted, hvor den er begyndt. Det maa her erkjendes at være af fortrinlig Vigtighed, at de forskjellige Læreposter blive saaledes besatte, at den særegne Videnskabsgreen, den særegne litteraire Virksomhed, som herfra skal gaae ud, har den naturlige Tilbøielighed, den foregaaende Dannelsen, det tilsvarende Talent at støtte sig til. Hvor en Collision indtræder imellem Mandens oprindelige Aandsretning og det Videnskabsfag, han er kaldet til at lære, der vil det, tidligere eller senere, gaae ud over dette; og, ligesom det philosophiske Cursus ved vort Universitet, forsynet med to Professorer i Philosophien, ikke kjender til en Disciplin, saa omfattende og saa lærerig som Philosophiens Historie — den synes fortrængt af Kirkehistoriens Philosophie —: saaledes vilde det Gl. Testaments Fortolkning, overdraget til en Mand, dannet i Speculationens istedetfor i Philologiens Skole, ufeilbarlig komme til at vige for en theoretiserende Construction af Hebraismen.

Dette vilde nu være høist beklageligt. Thi denne Deel — en saa vigtig Deel — af den teologiske Videnskab *ligger indtil denne Dag udenfor den danske Litteraturs Enemærker*; den Rigdom af Erudition og Skarpsindighed, der i den tyske Litteratur er bleven anvendt paa det Gl. Testaments Fortolkning og Kritik, har hidtil ikke formaaet at fremkalde den ringeste Bevægelse hos os; og hertil er *Hoved-*

grunden at søge i den *uheldige Stjerne*, der har hvilet over denne *theologiske Lærestol* i det hele Tidsrum, der udgjør den nyere Videnskabeligheds Periode. I hele 54 Aar, fra 1776 til 1830, var den beklædt af Hornemann¹; og i den lange Række af Aar, i hvilke han drog sig tilbage fra det Gl. Testament, blev der ikke tænkt paa at sætte ham en orientalistisk dannet Theolog ved Siden; men de fornødne Forelæsninger bleve overtagne af Mænd, hvis Hovedstudium hørte til en ganske anden Kreds: af Thorlacius, I. Møller², en Tidlang ogsaa af mig. Først i Aaret 1826 erholdt Facultetet i min nu afdøde Collega første Gang igjen en Mand, som var Faget voxen³. At her alle Betingelser vare forenede, er almindeligt erkjendt — destoværre med Undtagelse af een: productiv Drift. Saaledes har en af de største Fornødenheder for vort kirkelige Liv — *en forbedret Kirke-Oversættelse af det Gl. Testament* — endnu ikke kunnet bringes tilveie; og, dersom det lidte Tab ikke bliver virkelig erstattet, vil Danmark fremdeles mangle Manden, der vil være i Stand til at udføre det vigtige og vanskelige Arbeide⁴.

Endnu staar eet Hensyn tilbage: til *den Retning af det theologiske Studium* ved Universitetet, der træder mere og mere frem i sin *Eensidighed*. Det utilfredsstillende Udfald, hvormed det langt større Antal af de unge Theologer fuld-

¹) Claus Frees Horneman (1751—1830).

²) Professor i latinsk Veltalenhed, Dr. phil. et theol. Børge Thorlacius (1775—1829) var det 1808—17 overdraget at holde Forelæsninger over bibelsk Eksegese. — Jens Møller (1779—1833), Professor i Teologi fra 1808, læste indtil 1825 stadig over det gamle Testamente (jvfr. Kh. Saml. 4. R. IV, 266). H. N. Clausen, Optegnelser S. 106.

³) Matthias Hagen Hohlenberg (1797—1845), Lektor 1826, Professor theologiæ extraordinarius 1828, ordinarius 1831. »Den eneste, til hvem jeg har staaet i et fuldt og frugtbringende kollegialsk Forhold», siger H. N. Clausen om ham (Optegnelser om mit Levned og min Tids Historie S. 141).

⁴) En Kommission til Revision af Oversættelsen af det gamle Testamente blev nedsat 1837, 1845 udkom Dele af en Prøveoversættelse, og først 1871 forelaa hele Oversættelsen afsluttet.

ende deres akademiske Cursus, kan ikke andet end være paafaldende. Grunden kan for endeel ligge i den tidligere Underviisnings Ufuldkommenhed; men en væsentlig Grund er at søge i den uforstandige og ufuldstændige Maade, hvorpaa de theologiske Studier anlægges og drives. Den Eensidighed, hvormed Interessen har vendt sig fra de philologiske og historiske Discipliner til de philosophiske, virker fra først af saa forstyrrende ind paa den hele Studieplan, at Faa begynde med Begyndelsen: med at berede sig et virkeligt, positivt Grundlag for den speculerende Virksomhed. Med Utaalmodighed kaste de sig ind paa Speculationens Enemærker, hvor de Allerfleste ikke bringe det videre, end til en Tumlen med halvforstaaede Tankeformler og Phraser — et klingende Spil, der daarer med Indbildningen om en leterhvervet Viisdom, og giver Afsmag for ethvert Studium, der mangler det blændende Skin. Hvor en saadan Misviisning er bleven gjældende, der er den vanskelig at rette. Imidlertid er det naturlige Correctiv givet i Videnskabens positive Dele, der fordre en virkelig Kundskab og Viden, som intet Vederlag tilsteder; og, at denne Fordring baade tilfredsstilles i sin Heelhed fra Docentens Side, og af ham gjøres gjældende med Hensyn til den studerende Ungdom, bliver, under saadanne Conjunctioner, af dobbelt Vigtighed. En Besættelse af den omtalte Lærestol med en anden Mand end den, der var særlig dannet til at repræsentere den tilsvarende Side af Videnskaben og hævde dens Ret, vilde, under de nærværende Forhold, blive af uberegnelig Indflydelse til at styrke den eensidige Retning; der vilde heri blive seet et faktisk Medhold med den Ligegyldighed, der fra de Studerendes Side almindeligen vises de ikke-philosophiske Discipliner.

Men jeg maa indrømme, at Manden til at efterfølge min fortræffelige Collega ikke er at paavise. At søge den nu foretagne Constitution forlænget — en Forholdsregel, som oftere har været anvendt, og som, i sig selv vistnok lidet ønskelig, ikke altid kan undgaaes, — indtil, efter nogle Aars

Forløb, en af vore unge dygtige Theologer vil have benyttet Leiligheden til at uddanne sig for den ledige Plads, er saaledes, efter min Overbeviisning, den eneste Foranstaltning, der aabner Videnskaben, Universitetet og de theologiske Studerende en ønskelig Udsigt i Fremtiden.

Kjøbenhavn, 10 Juli 1845.

H. N. Clausen.